

ข่าวลือบนทวิตเตอร์: การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร ในห้วงของการเปลี่ยนผ่าน ทางสังคม-การเมืองในประเทศไทย

พิจิตรา สึกาโมโต้

ภาควิชาวารสารสนเทศ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความนี้นำเสนอส่วนหนึ่งของผลการศึกษาจากโครงการวิจัย "ข่าวลือท่ามกลางวิกฤตการณ์การเมืองในสื่อใหม่: กรณีศึกษาทวิตเตอร์ในวิกฤตการณ์การเมืองปี 2557" โดยความร่วมมือระหว่างคณะนิเทศศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปีงบประมาณ 2558 (สัญญาเลขที่ RDG5810015).

วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา 36(2): กรกฎาคม - ธันวาคม 2560

บทความ

rumors on Twitter: flows of news and information under Thailand's socio-political transition

Pijitra Tsukamoto

Department of Journalism, Faculty of Communication Arts,
Chulalongkorn University

contact: pijitra.s [at] chula [dot] ac [dot] th

บทความนี้นำเสนอประเด็นอภิปรายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ข่าวลือบนสื่อสังคมออนไลน์ ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม-การเมืองในประเทศไทย จากการประมวลข้อมูลข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษาบนทวิตเตอร์ในช่วงเวลาตั้งแต่รัฐประหาร พ.ศ. 2557 จนถึง พ.ศ. 2559 พบว่าแบบแผนการไหลเวียนของข่าวลือในสื่อสังคมออนไลน์สะท้อนถึงบริบททางการสื่อสารที่ทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือกมีเสรีภาพจำกัดในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในประเด็นที่สาธารณชนสนใจ ข่าวลือส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาจากบัญชีผู้ใช้งานของบุคคลทั่วไป แต่มักจะแพร่กระจายอย่างรวดเร็วและกว้างขวางเมื่อได้รับการอ้างถึงหรือส่งต่อโดยบัญชีผู้ใช้งานที่เป็นบุคคลสาธารณะหรือผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ วงจรชีวิตของข่าวลือขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการตรวจสอบและนำเสนอข้อมูลเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงหรือแก้ไขข้อมูลเท็จของข่าวลือนั้นๆ แต่ด้วยปัจจัยเชิงเทคโนโลยีของสื่อดิจิทัลทำให้ข่าวลือสามารถกลับมาเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจในวงกว้างได้อีกครั้ง ทั้งนี้ การรักษาสมดุลของบทบาทของกลุ่มผู้นำเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆ จึงมีส่วนสำคัญในการนำเสนอทางเลือกให้กับสังคมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่นอกเหนือไปจากข่าวลือ

คำสำคัญ: ข่าวลือ, สื่อสังคมออนไลน์, ทวิตเตอร์, รัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article discusses online rumors under the ongoing socio-political transition in Thailand. Based on a data set of rumor messages on Twitter during the two-year period since the 2014 *coup d'état*, the article points out how the flows of online rumors illustrate the lack of freedom among both mainstream and alternative media, and their limit in news reporting of certain public issues. Most of the rumors originate from random individuals' Twitter accounts, but which are quickly and widely disseminated from the accounts of public figures or online influencers. The circulation cycle of such rumors varies according to the verification and following confirmations or rebuttals of each rumor message. With digital media technologies, however, online rumors may persist and regain future public attention. Therefore, it is essential to maintain the balance of power between different peer groups to encourage more alternatives to rumors in the flows of information.

keywords: rumors, social media, Twitter, the 2014 *coup d'état*

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลได้ขยายขอบเขตการสนทนาของผู้คนให้เปิดกว้างมากขึ้นทั้งในเชิงพื้นที่และปริมาณ พฤติกรรมการสื่อสารของผู้คนได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ทสนทนาที่มีสื่อสังคมออนไลน์เป็นศูนย์กลาง และแพลตฟอร์มดิจิทัลมีบทบาทในฐานะสถาบันหลักของการสื่อสารเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม-การเมืองในประเทศไทย จึงน่าสนใจที่จะทำความเข้าใจการไหลเวียนของข่าวสารผ่านช่องทางที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของผู้คนในสังคมที่ขาดเสถียรภาพทางการเมือง หนึ่งในรูปแบบการไหลเวียนของข่าวสารดังกล่าว คือ “ข่าวลือ”

แนวคิดด้านการสื่อสารถือว่าข่าวลือเป็นหนึ่งในรูปแบบการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลทั่วไปต้องการรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์บางอย่าง แต่มีข้อมูลหรือคำอธิบายเพียงเล็กน้อย หรือขาดความเชื่อมั่นในแหล่งข่าว หรือไม่สามารถหาข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้มาอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้เลย (ซวรัตน์ เชิดชัย 2527, 312) โดยในเชิงจิตวิทยาการสื่อสารมองว่าปัจจัยที่มีบทบาทในการเปลี่ยนทัศนคติของผู้รับสารมีอยู่ 3 ประการหลักๆ ด้วยกัน ได้แก่ 1) ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว 2) ความหนักแน่นของเนื้อหา และ 3) แนวโน้มในการรับสารของผู้รับสาร (Hovland, Janis, and Kelly 1953) ข่าวลือบนโลกออนไลน์เป็นกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจของการอภิปรายประเด็น “ความน่าเชื่อถือ” (credibility) ในกระบวนการส่งผ่านข้อมูลผ่านเครือข่ายการสื่อสารที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในวงคนที่เรารู้จัก หากแต่รวมถึงคนแปลกหน้าที่เข้าถึงข้อมูลเหล่านั้นด้วย (Wathen and Burkell 2001)

การไหลเวียนของข่าวลือผ่านช่องทางสื่อดิจิทัล นอกจากจะเพิ่มมิติที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ร่วมสมัยแล้ว ในเชิงวิธีวิทยา สื่อดิจิทัลโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ยังเอื้ออำนวยให้นำไปสู่การเข้าถึงและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการไหลเวียนของข่าวลือสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชุดข้อมูลขนาดใหญ่ (big data)¹ และกรณีศึกษาอย่างข่าวลือบนโลกออนไลน์ก็เป็นตัวอย่างของชุดข้อมูลขนาดใหญ่ที่

¹ ดูประเด็นอภิปรายว่าด้วยความท้าทายในเชิงวิธีวิทยาของการใช้ชุดข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมได้จาก boyd and Crawford (2012) และ Burrows and Savage (2014).

สามารถนำมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Zubiaga et al. 2016) และมีลักษณะเด่นเนื่องจากเป็นชุดข้อมูลที่เกิดจากการใช้งานเพื่อสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (user-generated content: UGC) การสืบค้นข้อมูลจากข้อความสนทนาออนไลน์จำนวนมาก โดยไม่พยายามจัดระเบียบหรือคัดกรองด้วยกรอบคำถามดังเช่นการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ถือเป็นการเก็บข้อมูลในรูปแบบเชิงรับ (passive) ซึ่งให้ความสำคัญกับการไหลเวียนของข้อความภายในกรอบเวลาหนึ่งๆ จะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจทัศนคติของผู้คนและกระบวนการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารผ่านปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้งาน เช่น การอ่านข้อความ การแสดงปฏิกิริยาต่อข้อความ รวมไปถึงการแสดงความคิดเห็นและการส่งต่อข้อความ ฯลฯ

บทความนี้เป็นการนำเสนอส่วนหนึ่งของผลการศึกษาจากโครงการวิจัยที่บูรณาการศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์เชิงข้อมูล (data science) กับกรอบความรู้ทางสังคมศาสตร์ในการอ่านและทำความเข้าใจสังคมไทย (พจิตร สาคาโมโต้ และ พีรพล เวทีกุล 2560) เป็นตัวอย่างของแนวการศึกษาที่พยายามทำความเข้าใจเนื้อหา ทิศทาง ลักษณะเฉพาะ และการแพร่กระจายของข่าวลือ ด้วยวิธีการที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลบทสนทนาและบริบทการสื่อสารในโลกดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ เพื่อทราบถึงแหล่งที่มาและประเด็นร่วมของข่าวลือ กระบวนการทำงานและทิศทางการแพร่กระจายของข่าวลือในสังคมออนไลน์ นับตั้งแต่รัฐประหาร พ.ศ. 2557 จนถึง พ.ศ. 2559 ตลอดจนเพื่อเสนอประเด็นวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติที่มีต่อข่าวลือของกลุ่มตัวอย่างทางแพลตฟอร์มที่เลือกเป็นกรณีศึกษา คือ ทวิตเตอร์ (Twitter)

การนำเสนอเนื้อหาของบทความแบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนแรก เป็นการแนะนำเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย โดยเฉพาะการสร้างเครื่องมือวิจัยที่เป็นการผนวกวิธีการทางวิทยาศาสตร์เชิงข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์เชิงนิเทศศาสตร์ รวมทั้งระบุถึงขอบเขตและเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่ 2-4 เป็นการนำเสนอประเด็นอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดย ส่วนที่สอง ว่าด้วยที่มาและประเด็นร่วมของข่าวลือ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการไหลเวียนของข่าวลือผ่านสื่อสังคมออนไลน์มักเกิดขึ้นในกรณีเหตุการณ์ที่มีความคลุมเครือ

และสำนักข่าวกระแสหลักไม่สามารถนำเสนอข้อมูลหรือคำอธิบายได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที ส่วนที่สาม ว่าด้วยปัจจัยที่มีผลต่อการแพร่กระจายและวงจรชีวิตของข่าวลือ ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ของข่าวลือในโลกดิจิทัลมีจุดเริ่มต้นจากการนำเสนอของบุคคลทั่วไป แต่มักจะแพร่กระจายและกลายเป็นกระแสสังคม เมื่อได้รับการเลือกไปนำเสนอโดยบุคคลสาธารณะหรือบุคคลที่มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ (online influencer) ส่วนสุดท้าย ว่าด้วยทัศนคติของกลุ่มที่มีบทบาทต่อการไหลเวียนของข่าวลือในสื่อสังคมออนไลน์ โดยพิจารณาเปรียบเทียบบทบาทของกลุ่มนักข่าว กลุ่มการเมือง และผู้มีอิทธิพลทางความคิดในสื่อสังคมออนไลน์ ในกรณีข่าวลือเกี่ยวกับการรัฐประหารโดยกองทัพ ก่อนวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557

วิทยาศาสตร์เชิงข้อมูลกับข่าวลือในโลกดิจิทัล

ห้วงเวลานับจากรัฐประหาร พ.ศ. 2557 เป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม-การเมือง ซึ่งปราศจากทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน ขณะเดียวกัน ทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือกก็มีเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสารค่อนข้างจำกัด สภาวะดังกล่าวนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดและแพร่กระจายของข่าวลือ ซึ่งโดยทั่วไปอาจจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ 1) *ข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จ* ได้แก่ ข่าวที่อ้างอิงข้อมูลซึ่งภายหลังได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นเท็จ 2) *ข่าวหลุด (leak)* หรือข่าวลือจากข้อเท็จจริงที่รั่วไหลจากแหล่งข่าว ก่อนที่จะมีการเผยแพร่ข่าวอย่างเป็นทางการและได้รับการยืนยันในภายหลังว่าเป็นจริง และ 3) *ข่าวลือที่คงสภาพ* ได้แก่ ข่าวลือที่ไม่ได้รับการยืนยันว่าเป็นจริงหรือพิสูจน์ว่าเป็นเท็จ และค่อยๆ ได้รับความสนใจน้อยลงตามระยะเวลาการไหลเวียนของข่าวนั้นๆ โดยในงานศึกษาค้นคว้านี้ได้ทำการคัดเลือกข่าวลือเป็นกรณีศึกษา รวม 7 กรณีที่แพร่หลายบนทวิตเตอร์ จากการกำหนดกรอบเวลาของการสืบค้นข้อมูลในช่วง พ.ศ. 2557-2559 กรณีศึกษาดังกล่าวเป็นตัวอย่างของข่าวลือ 3 ประเภทข้างต้น และมีประเด็นเนื้อหาที่หลากหลายครอบคลุมองค์ประกอบ

ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาของข่าวลือ² โดยสามารถแบ่งกรณีศึกษาตามประเด็นเนื้อหาเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) *ข่าวลือในประเด็นวิกฤตการณ์หรือความรุนแรง* คือข่าวลือที่แพร่กระจายในสภาวะวิกฤตอันก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง ได้แก่ ข่าวลือรัฐประหารโดยกองทัพซึ่งเกิดขึ้นและแพร่หลายในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารก่อนการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ที่มีการปะทะกันระหว่างข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จ ข่าวหลุด และการแก้ข่าวเป็นระยะๆ ในลักษณะที่มีการโต้แย้งกันไปมา

2) *ข่าวลือในประเด็นนโยบายสาธารณะ* ได้แก่ ข่าวลือเกี่ยวกับการดำเนินการด้านการบังคับใช้กฎหมายหรือการจัดระเบียบทางสังคม พบว่าในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2559 มีข่าวลือเกี่ยวกับเว็บไซต์ลงประชามติปลอม ซึ่งจัดเป็นประเภทข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จ และได้รับการพิสูจน์ในภายหลังว่าเว็บไซต์ที่ถูกกล่าวหาดังกล่าวไม่ใช่เว็บไซต์ลงประชามติปลอม

3) *ข่าวลือในประเด็นบุคคลสำคัญ* ซึ่งมักจะเป็นข่าวที่เกี่ยวกับอันตรายร้ายแรงหรือการเสียชีวิตของบุคคลที่อยู่ในความสนใจของสาธารณะ โดยข่าวลือที่เลือกเป็นกรณีศึกษาประกอบด้วยข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จ 3 ข่าว และข่าวลือซึ่งได้รับการยืนยันในภายหลังว่าเป็นจริง 1 ข่าว ข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จที่เลือกเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ข่าวลือเรื่องนายสนธิ ลิ้มทองกุล เกิดอาการเส้นเลือดในสมองแตกระหว่างอยู่ในเรือนจำ (กันยายน พ.ศ. 2559) ข่าวลือเรื่องนางมณฑา หยกรัตนกาญจน์ หรือ “หญิงไก่” ผู้ต้องหาคดีค้ามนุษย์และมีความผิดตามกฎหมายอาญามาตรา 112 เสียชีวิตในเรือนจำ (กรกฎาคม พ.ศ. 2559) และข่าวลือเรื่องนายสรยุทธ สุทัศนะจินดา ถูกกลุ่มยิงระหว่างอยู่บ้านพักที่เขาใหญ่ (มิถุนายน พ.ศ. 2559) ส่วนข่าวลือซึ่งได้รับการยืนยันในภายหลังว่าเป็นจริง ได้แก่ ข่าวลือเกี่ยวกับการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2559

4) *ข่าวลือในประเด็นที่เป็นเรื่องต้องห้ามในสังคมไทย* โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวลือที่แพร่กระจายภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมายอาญามาตรา 112 ซึ่งรวมถึงข่าวลือเกี่ยวกับการ

² ประเด็นเนื้อหาโดยละเอียดของข่าวลือที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษา จะได้รับการนำเสนอในรายงานการวิจัยของโครงการฯ (พจิตร สาคาโมโต้ และ พิรพล เวทีกุล 2560).

สวรรค์ของในหลวงรัชกาลที่ 9 ดังกล่าวในหัวข้อที่ผ่านมา และข่าวลือเกี่ยวกับคนในตระกูล วัชรวิทย์ (สิงหาคม - กันยายน พ.ศ. 2559) ซึ่งมีกระบวนการปล่อยข่าวออกมาด้วยกัน 3 ระลอก โดยไม่มีการนำเสนอข่าวผ่านสำนักข่าวกระแสหลัก อีกทั้งยังไม่มีการยืนยันหรือปฏิเสธ จากแหล่งข่าวที่เป็นทางการอีกด้วย จึงอาจจัดได้ว่าเป็นข่าวลือที่ยังคงสภาพความเป็นข่าวลือต่อไป

ในแง่การคัดเลือกช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลเพื่อนำมาประมวลผลในการวิเคราะห์ แม้ว่าสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) และไลน์ (Line) จะเป็นบริการที่ได้รับ ความนิยมในหมู่ผู้ใช้งานภาษาไทยที่มีผู้ใช้งานมากที่สุด (สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงานพัฒนา อุตสาหกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม 2560, 55) แต่งานศึกษาครั้งนี้ได้เลือกสืบค้นข้อมูลผ่านทวิตเตอร์ นอกจากจะด้วยเงื่อนไขทางเทคนิค ที่ระบบเปิดของทวิตเตอร์ (Open API) ทำให้สามารถสร้างเครื่องมือการวิจัยที่เข้าถึงข้อมูล การสนทนาทั้งในเชิงปริมาณและเนื้อหาได้มากที่สุดแล้ว ลักษณะการใช้งานทวิตเตอร์ยังมีความเป็นชุมชนการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่เชื่อมโยงผู้ใช้งาน ทั้งกลุ่มที่มีบทบาทเป็นผู้นำเสนอ และเผยแพร่ข่าวสารและกลุ่มผู้รับสาร โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกติดตามบัญชีผู้ใช้งาน ทวิตเตอร์ของกลุ่มตัวอย่างซึ่งแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักข่าว 2) หน่วยงานรัฐ 3) นักการเมืองและกลุ่มการเมือง และ 4) ผู้มีอิทธิพลทางความคิดในสื่อสังคมออนไลน์ จึงอาจกล่าวได้ว่าทวิตเตอร์มีความเป็นพื้นที่ตัวแทนในการเก็บข้อมูลวิจัยที่สามารถสะท้อน วิธีคิด การแสดงออกและการเคลื่อนไหวเชิงการเมืองของสื่อมวลชน ผู้มีส่วนได้เสีย ตลอดจน ผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ได้ไม่มากนัก

เครื่องมือสำคัญในกระบวนการวิจัยของการศึกษานี้ คือ การพัฒนาโปรแกรม ประยุกต์ CU.Tweet³ โดยคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁴ เพื่อการคัดเลือก และกรองข้อมูลข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษาที่ไหลเวียนผ่านการแลกเปลี่ยนข่าวสารทางทวิตเตอร์

³ ในบทความนี้จะอ้างถึงชื่อโปรแกรมประยุกต์ดังกล่าวด้วยตัวสะกดภาษาอังกฤษ ตามชื่อที่ใช้อย่างเป็นทางการในการ เผยแพร่ผลงานของโครงการวิจัย.

⁴ คณะนักวิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาและการใช้งานโปรแกรมประยุกต์ดังกล่าวไว้ใน "คู่มือการใช้งานระบบ วิเคราะห์การแพร่กระจายข้อมูลทวิตเตอร์ CU.Tweet" ผู้สนใจสามารถติดต่อขอข้อมูลจากผู้เขียนได้โดยตรง.

ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 และสิ้นสุดใน พ.ศ. 2559 โปรแกรมดังกล่าวได้ช่วยอำนวยความสะดวกในการสืบค้น จัดเรียง และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลกับผู้ใช้งาน ทั้งในส่วนของบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ และเนื้อหาข้อความที่นำเสนอผ่านช่องทางทวิตเตอร์ หรือที่เรียกตามคำในภาษาอังกฤษว่า “ทวิต” (tweet) การส่งต่อข้อความ หรือ “รีทวิต” (retweet) ฯลฯ การสืบค้นข้อมูลครอบคลุมบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างรวม 311 รายชื่อ และบัญชีผู้ใช้งานที่เชื่อมโยงกับการแพร่กระจายของข้อความข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษา รวม 125,860 รายชื่อ ครอบคลุมปริมาณข้อความที่เกี่ยวข้องกับข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษา และนำมาประมวลผลทั้งสิ้น 364,289 ข้อความ มีผู้อ่านรวมกว่า 595 ล้านครั้ง โดยกระบวนการเก็บข้อมูลเริ่มจาก 1) การเก็บข้อมูลดิบภายใต้คำสำคัญที่กำหนด 2) การนำข้อมูลดิบมาวิเคราะห์ผ่านโปรแกรม CU.Tweet และใช้ระบบธุรกิจอัจฉริยะ (Business Intelligence) ในการจัดการข้อมูลตามกรอบการศึกษา 3) การประมวลผลข้อมูลเพื่อนำไปสรุปวิเคราะห์ในเชิงสังคมศาสตร์และนิเทศศาสตร์ ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดเกี่ยวกับข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษา ภายใต้กรอบของช่วงเวลาในแต่ละกรณีอยู่ในกระแสสังคม (time of circulation) ดังตาราง 1

ที่มาและลักษณะร่วมของข่าวลือในโลกออนไลน์

ที่มาและแบบแผนของการแพร่กระจายข่าวลือบนทวิตเตอร์

งานศึกษาที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่าการส่งต่อข้อมูลข่าวสารแบบข้ามสื่อ (trans-media) ที่เชื่อมโยงจากช่องทางของสื่อมวลชนไปสู่สื่อสังคมออนไลน์ หรือการส่งต่อข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ใช้งานในสื่อสังคมออนไลน์ด้วยตนเอง เป็นปรากฏการณ์ปกติในบริบทการทำงานของสื่อออนไลน์ในฐานะหนึ่งในพื้นที่เชื่อมโยงการสื่อสารของผู้คนในยุคปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยช่องทางการสื่อสารย่อยๆ อีกมากมาย ในทำนองเดียวกัน การไหลเวียนของข่าวลือในสื่อออนไลน์ก็มีลักษณะที่ข้ามกันไปมาทั้งระหว่างช่องทางต่างๆ และระหว่างผู้ใช้งานในช่องทางเดียวกัน จึงค่อนข้างยากที่จะระบุจุดเริ่มต้นของข่าวลืออย่างชัดเจน

ตาราง 1 ข้อมูลเบื้องต้นของข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษา

ประเด็น เนื้อหา	หัวข้อข่าวลือ	ประเภทของข่าวลือ			ช่วงเวลาที่ ทำการสืบค้น	คำสำคัญ
		ข่าวลือ ที่ให้ ข้อมูลเท็จ	ข่าว หลุด	ข่าวลือ ที่คง สภาพ		
วิกฤตการณ์	รัฐประหารโดย กองทัพ		X		1 พฤษภาคม - 30 มิถุนายน 2557	รัฐประหาร / ปฏิวัติ
นโยบาย สาธารณะ	เว็บไซต์ลง ประชามติปลอม	X			1-17 กรกฎาคม 2559	เว็บไซต์ ประชามติ ปลอม
บุคคลสำคัญ	สนธิ ลิ้มทองกุล เส้นเลือด ในสมองแตก	X			5-7 กันยายน 2559	สนธิเส้นเลือด ในสมองแตก / ตาย
	"หญิงไก่" เสียชีวิตในเรือนจำ	X			12-14 กรกฎาคม 2559	หญิงไก่ ตายในคุก
	สรยุทธ สุทัศน์จินดา โดนยิงถล่มที่ บ้านพัก	X			26-27 มิถุนายน 2559	สรยุทธโดนยิง
	การสวรรคต ของในหลวง รัชกาลที่ 9		X		11-30 ตุลาคม 2559	ในหลวง รัชกาลที่ 9 สิ้นพระชนม์ / สวรรคต
เรื่อง ต้องห้าม ในสังคมไทย	การสวรรคต ของในหลวง รัชกาลที่ 9	X			1 มิถุนายน - 30 ตุลาคม 2559	ในหลวง รัชกาลที่ 9 สิ้นพระชนม์ / สวรรคต
	ข่าวลือเกี่ยวกับ คนในตระกูล วัชรโรทัย			X	1 สิงหาคม - 30 กันยายน 2559	วัชรโรทัย

อย่างไรก็ดี ข้อมูลจากกรณีศึกษาในบทความนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวสื่อบนทวิตเตอร์ มักมีที่มาจากข้อความที่ทวีตโดยบัญชีผู้ใช้งานที่เป็นบุคคลทั่วไป มากกว่าจากบัญชีผู้ใช้งานที่เป็นสื่อมวลชนหรือผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ ยกเว้นกรณีชาวสื่อเท็จเกี่ยวกับการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ปรากฏเมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2559 ทางข้อความของผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์รายหนึ่ง นอกจากนี้ ข้อความที่เป็นจุดเริ่มต้นของชาวสื่อเหล่านี้มักนำเสนอว่าได้อ้างอิงข้อมูลจากแหล่งข่าวที่เป็นสื่อกระแสหลัก และส่วนใหญ่จะแสดงลิงก์ที่มาของข่าวซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับข้อความชาวสื่อนั้นๆ เช่น กรณีชาวสื่อเท็จเรื่องนายสนธิ ลิ้มทองกุล เส้นเลือดในสมองแตก หรือชาวสื่อเท็จกรณี “หญิงไก่” เสียชีวิตในเรือนจำ ที่มีการอ้างอิงลิงก์จากรายการข่าวของสำนักข่าวและสถานีโทรทัศน์ประกอบ

ส่วนชาวสื่อในประเด็นที่เป็นเรื่องต้องห้ามของสังคมไทย เช่น กรณีการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 พบว่าในกรณีชาวสื่อที่ให้ข้อมูลเท็จดังที่ปรากฏเมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2559 ผู้ทวีตข้อความคนแรกอ้างอิงที่มาจากผู้สื่อข่าวของสำนักข่าวหรือจากสำนักข่าว โดยระบุชื่อสำนักข่าวนั้นๆ ด้วย แต่จากการสืบค้นฐานข้อมูลโดยเครื่องมือของโครงการวิจัยฯ ไม่พบข้อความที่อ้างอิงซึ่งโพสต์โดยบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ของผู้สื่อข่าวหรือสำนักข่าวเหล่านั้น ส่วนกรณีชาวสื่อที่มีลักษณะเป็น “ข่าวหลุด” จากการศึกษาพบว่าข้อความชาวสื่อที่มีการเผยแพร่ก่อนที่จะมีแถลงการณ์ของสำนักพระราชวังอย่างเป็นทางการ ส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นการอ้างบุคคลใกล้ชิดในครอบครัว เช่น ข้อความที่ทวีตเมื่อเวลา 17.09 น. ของวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ระบุว่า “พ่อบอกว่าท่านสิ้นแล้ว เขาเรียกผู้ว่าราชการการทุกจังหวัด ประชุมด่วนแล้วจะแถลงการตอน 19.00 #เรารักในหลวง”⁵ เป็นต้น

ในแง่ของการแพร่กระจายของชาวสื่อพบว่า การที่ชาวสื่อจะแพร่กระจายไปมาน้อยเพียงใดมักขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้เผยแพร่มากกว่าจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาของข้อความที่เป็นชาวสื่อนั้นๆ จากการประมวลผลข้อมูลพบว่ามีกรณีทวีตข้อความที่เป็นจุดเริ่มต้นของชาวสื่อที่ทวีตโดยบุคคลทั่วไปในปริมาณค่อนข้างน้อย จึงไม่ได้ส่งผลให้ข้อความดังกล่าวเป็นที่รับรู้ในวงกว้างหรือนำไปสู่การแพร่กระจายชาวสื่อนั้นๆ ในทันที ส่วนกลุ่มคนที่มิพบบาทในการ

⁵ ดงการสะกดคำตามข้อความที่เผยแพร่บนทวิตเตอร์.

กระตุ้นความสนใจและกระจายข่าวลือได้แก่ผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ สะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลที่ไหลเวียนในสื่อสังคมออนไลน์มีแหล่งที่มาที่ค่อนข้างกระจุกตัว

นอกจากนี้ ยังพบว่าส่วนใหญ่ของข้อมูลเหล่านี้เป็นการส่งต่อเนื้อหาจากแหล่งอื่นๆ มากกว่าที่เจ้าของบัญชีผู้ใช้งานจะเขียนเนื้อหาขึ้นเอง โดยเฉพาะข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จนั้น มีปริมาณการส่งต่อข้อความในลักษณะการรีทวีตต่อจากผู้อื่นเป็นจำนวนหลายเท่าของปริมาณการรีทวีตข้อความที่เป็นจุดตั้งต้นของข่าวลือนั้นๆ ลักษณะการส่งต่อข้อความที่เป็นเนื้อหาซ้ำๆ จากข้อความที่ได้รับการส่งต่อวนเวียนกันนี้ สะท้อนภาพรวมของข้อมูลที่ไหลเวียนในสื่อสังคมออนไลน์ที่มีสัดส่วนของการผลิตซ้ำมากกว่าการผลิตเนื้อหาเองโดยเจ้าของบัญชีผู้ใช้งานหนึ่งๆ อยู่หลายเท่าตัว

ลักษณะร่วมของข่าวลือ

ความเป็นประเด็นสาธารณะ

จากการศึกษาพบว่าข่าวลือที่ได้รับความสนใจมักมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะที่กำลังเป็นที่สนใจของผู้คนในช่วงนั้นๆ ทั้งนี้จากการประเมินข้อมูลพบว่า ประเด็นสาธารณะที่ได้รับความสนใจและก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมสูงที่สุด ได้แก่ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถาบันที่มีอำนาจสูงสุดในโครงสร้างการเมืองการปกครองของประเทศ เช่น ประเด็นข่าวเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์หรือประเด็นเกี่ยวกับรัฐบาล รองลงมาคือประเด็นข่าวลือเกี่ยวกับบุคคลผู้มีบทบาทซึ่งอาจตีความได้ว่ามีความเชื่อมโยงหรือขัดแย้งกับสถาบันเหล่านั้น ส่วนข่าวลือในประเด็นต้องห้ามของสังคมไทย โดยเฉพาะข่าวลือที่ไร้บทสรุปซึ่งจัดเป็นข่าวลือประเภทคงสภาพ แม้จะมีจำนวนผู้อ่านข้อความมากแต่การแพร่กระจายยังมีปริมาณจำกัด ในขณะที่ข่าวลือในประเด็นเชิงนโยบาย ได้แก่ กรณีของข่าวลือเว็บไซต์ประชามติปลอม ซึ่งอาจเป็นประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไป และมีการแก้ไขในทันทีจากสำนักข่าวหลายสำนัก พบว่ามีการส่งต่อข้อความอย่างจำกัดทำให้ไม่เกิดการแพร่กระจายของข้อความข่าวลือในวงกว้าง⁶

⁶ ดูเปรียบเทียบการตอบสนองต่อข่าวลือในประเด็นเชิงนโยบายในบริบทสังคมตะวันตก ได้จากงานศึกษาว่าด้วยข่าวลือที่เกี่ยวข้องกับนโยบายปฏิรูประบบสุขภาพในสหรัฐอเมริกา (Berinsky 2017).

ความไม่ชัดเจนในการสื่อสาร

จากการวิเคราะห์ผ่านกรณีศึกษาพบว่าเกือบทุกกรณีมีจุดเริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคม ณ ขณะนั้น แต่มีข้อจำกัดหรือเกิดความคลาดเคลื่อนในกระบวนการสื่อสาร ทำให้เกิดความคลุมเครือในข้อความข่าวลือที่ได้รับการส่งต่อกันในวงกว้าง กล่าวคือ ในกรณีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และกลไกการปกครองของประเทศ ซึ่งมีข้อจำกัดในการรายงานข่าวผ่านสื่อกระแสหลัก ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความวิตกกังวลจนนำไปสู่การสนทนาและส่งต่อข่าวลือในพื้นที่ทวิตเตอร์ ที่มีการส่งและกระจายข้อความที่เกี่ยวข้องกับข่าวลืออย่างหนาแน่น ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการประกาศหรือนำเสนอข่าวผ่านสื่อกระแสหลักอย่างเป็นทางการ

ดังจะเห็นได้จากกรณีข่าวลือเกี่ยวกับในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่พบว่าปริมาณข้อมูลของการสนทนาและส่งต่อข้อมูลที่เกี่ยวข้องเนื่องกับเหตุการณ์ดังกล่าวในทวิตเตอร์สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงกลางวันของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2559 อันเนื่องมาจากรายงานข่าวเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินของพระบรมวงศานุวงศ์ ณ โรงพยาบาลศิริราช และการงดภารกิจตามกำหนดการเดิมของนายกรัฐมนตรี ส่วนกรณีของข่าวลือในช่วงก่อนการรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ที่แม้จะมีการตั้งข้อสังเกตและอภิปรายเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการเกิดรัฐประหารตลอดเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 แต่ปริมาณข้อความสนทนาที่กล่าวถึงการ “ปฏิวัติ” หรือ “รัฐประหาร” เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ประกาศกฤษฎีกายกเลิกเมื่อเวลา 03.00 น. ของวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2557

ส่วนในอีกหลายๆ กรณีที่แม้จะมีข้อจำกัดในการนำเสนอข่าวน้อยกว่าสองกรณีข้างต้น ก็พบว่าอาจเกิดความคลาดเคลื่อนจากการจับแพะชนแกะของการสนทนาในโลกออนไลน์ เช่น กรณีข่าวลือ “หญิงโง่” เสียชีวิตในเรือนจำ ซึ่งสืบค้นพบข้อความแรกในทวิตเตอร์เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 เวลา 00.10 น. โดยมีความเชื่อมโยงกับข้อความบนเฟซบุ๊ก Drama-addict เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 เวลา 21.50 น. ที่โพสท์ว่า “กูห่วยอีนี่จับใจ กลัวมันจะติดเชื้ในกระแสเลือดตายในคุก” ก่อนจะเกิดการส่งต่อพร้อมกับ

การเสริมแต่งข้อความจนทำให้เกิดการสื่อสารที่ผิดพลาด สะท้อนให้เห็นความไม่มั่นใจหรือ
ระแวงสงสัยที่ผู้คนมีต่อระบบ กระบวนการ หรือการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งได้ก่อให้เกิด
ข่าวลือที่ให้ข้อมูลเท็จในที่สุด

ภาษาของข่าวลือ

ข้อความข่าวลือที่ไหลเวียนในทวิตเตอร์ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นภาษาพูด ซึ่งเน้น
การแสดงอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์ ดังจะเห็นได้ชัดจากกรณีของข่าวลือในประเด็นที่เป็นเรื่อง
ต้องห้ามของสังคมไทย เช่น กรณีข่าวลือเกี่ยวกับการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่แม้ว่า
ผู้ทวิตจะพยายามเลี่ยงการอ้างถึงเหตุการณ์โดยตรง แต่ก็แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึก
อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างของข้อความ “เอาตรง ๆ จากใจเลยนะ ขอตายก่อนในหลวงได้ไหม”
ที่ปรากฏบนทวิตเตอร์ครั้งแรกเมื่อเวลา 15.40 น. ของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2559 และกลายเป็น
ข้อความที่ได้รับการรีทวีตมากที่สุดข้อความหนึ่งในวันนั้น หรือกรณีของข่าวลือในประเด็น
บุคคลสำคัญ ผู้ส่งข้อความมักสอดแทรกคำที่แสดงอารมณ์ร่วม เช่น เสียงหัวเราะเยาะ หรือ
ในกรณีข่าวลือในประเด็นนโยบายสาธารณะ อย่างเช่น ข่าวลือเว็บไซต์ลงประชามติปลอม
ซึ่งมีการใช้ภาษาในลักษณะเตือนภัยให้ผู้ใช้งานระวังการถูกหลอกลวงให้กรอกข้อมูลเลขบัตร
ประชาชน เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับสารตื่นตระหนกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า การที่ข้อความข่าวลือส่วนใหญ่ใช้ภาษาที่มีรูปแบบไม่เป็นทางการและ
คล้ายคลึงกับภาษาที่ใช้ในการชู้ชบสนินทา สะท้อนให้เห็นถึงความคลุ้มเครือของเนื้อหาใน
ข่าวลือ ซึ่งเน้นการนำเสนอให้ดูน่าตื่นเต้น ดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร เช่น กรณีของข่าวลือ
เกี่ยวกับคนในตระกูลวชิรชัย ที่พบว่ามีการใช้คำ เช่น “แปลกประหลาด” หรือ “พิสดาร”
ในการทวิตข้อความ ในขณะที่เดียวกันก็มีรูปแบบการเลือกใช้คำเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ
ต่อความถูกต้องของข้อความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงท้ายข้อความในลักษณะตั้งคำถาม
เช่น การใช้คำลงท้ายว่า “จริงดิ” เป็นต้น⁷ ซึ่งส่วนใหญ่มักพบในกรณีข้อความข่าวลือที่

⁷ ดูเปรียบเทียบคุณลักษณะเชิงภาษาของข้อความข่าวลือบนทวิตเตอร์ ได้จากงานศึกษาที่วิเคราะห์ชุดข้อมูลในช่วงสามปี
ครึ่งนับจากทวิตเตอร์เปิดตัวใน ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) (Kwon et al. 2013, 1107).

ให้ข้อมูลเท็จ แม้ผู้โพสต์หรือส่งต่อข้อความอาจไม่ได้มีเจตนาในการสร้างข่าวหรือเผยแพร่ข้อมูลเท็จก็ตาม แต่ก็ถือว่ามีส่วนในกระบวนการเผยแพร่ข่าวลือ ซึ่งบุคคลในข่าวหรือแหล่งข่าวทางการจำเป็นต้องยืนยันข่าวหรือแก้ข่าวเพื่อความชัดเจน ทั้งนี้ เนื่องจากการยืนยันหรือแก้ข่าวโดยเฉพาะจากสำนักข่าว มักอ้างอิงข้อมูลทางการจากหน่วยงานภาครัฐหรือแหล่งข่าวที่สามารถยืนยันการพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ ส่วนใหญ่จึงเลือกใช้รูปแบบภาษาที่แตกต่างจากข้อความข่าวลืออย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือมีความเป็นทางการ ตรงประเด็น และไม่ใช้ถ้อยคำที่แสดงอารมณ์ เป็นต้น

การแพร่กระจายและวงจรชีวิตของข่าวลือ

ปัจจัยที่มีผลต่อการแพร่กระจายของข่าวลือ

ดังกล่าวในตอนต้นแล้วว่า ข่าวลือถือเป็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันของผู้คน โดยเฉพาะในบริบทสังคมที่มีการสื่อสารแบบปิดหรือการสื่อสารทางเดียว ที่ผู้คนขาดช่องทางการรับรู้ข่าวสารที่ชัดเจนเชื่อถือได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าข่าวลือมีบทบาทช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับผู้คนในสภาวะคลุมเครือของข้อมูลข่าวสาร (DiFonzo, Bordia, and Rosnow 1994) ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ในแง่รูปแบบพื้นที่การสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์พบว่า ข่าวลือกระจายตัวได้ดีในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนาที่เป็นความสัมพันธ์ในระดับหลวม (weak tie) มากกว่าความสัมพันธ์แบบแน่นแฟ้น (strong tie) และความสัมพันธ์ที่ไม่รู้จักกันค่าตากัน (absent tie) และอาจกล่าวได้ว่าแพลตฟอร์มอย่างทวิตเตอร์เป็นเทคโนโลยีการสื่อสารที่ช่วยเปิดพื้นที่ให้ความสัมพันธ์แบบหลวมทำงานได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ เป็นพื้นที่ที่กระตุ้นการรับรู้และส่งต่อข้อมูลข่าวสาร อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการแพร่กระจายของข่าวลือ

นอกจากปัจจัยในแง่เทคโนโลยีสื่อสารแล้ว การแพร่กระจายของข่าวลือยังขึ้นอยู่กับนายของประเด็นที่เป็นข่าวลือในบริบทของแต่ละสังคม ข้อมูลอ้างอิงเกี่ยวกับประเด็นข่าวลือนั้นๆ และโดยเฉพาะบุคคลหรือองค์กรที่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการกระจายข่าวสาร ดังที่ได้ชี้ให้เห็นผ่านกรณีศึกษาแล้วว่า สังคมไทยมีความอ่อนไหวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย

อำนาจระดับสูง อันอาจนำมาซึ่งการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างการเมืองการปกครองของประเทศ ในหลายๆ กรณีไม่ว่าแม้แต่ข่าวลือในประเด็นต้องห้าม ความน่าเชื่อถือของข่าวลือตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอ้างอิงแหล่งข่าวที่สำนักข่าวหรือรายการข่าวในสื่อกระแสหลัก เช่น การแนบลิงก์แหล่งข่าวจากช่องทางที่เป็นทางการ ซึ่งสามารถนำไปสู่การแพร่กระจายของข่าวอย่างรวดเร็วและในวงกว้างผ่านช่องทางของผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครือข่ายข้อมูลข่าวสารที่มีศูนย์กลางเป็นจุดร่วม (hub) ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร ดังได้กล่าวแล้วว่า ข่าวลือส่วนใหญ่มีที่มาจากการนำเสนอข้อความของบุคคลทั่วไป ซึ่งไม่ได้นำไปสู่การกระจายข้อมูลข่าวสารในทันที ต่อเมื่อผู้มีอิทธิพลทางความคิดซึ่งมีบทบาทเป็นเหมือนศูนย์กลางของเครือข่ายข้อมูลข่าวสาร ได้นำเสนอหรือส่งต่อข้อความดังกล่าว จึงจะนำไปสู่การกระจายตัวของข่าวสารออกสู่เครือข่ายอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ผู้มีอิทธิพลทางความคิดแต่ละกลุ่มจะมีบทบาทต่อการแพร่กระจายข่าวลือในแต่ละประเด็นแตกต่างกันออกไป แต่ในกรณีของข่าวลือในประเด็นที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง หรือเป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในบริบทที่สังคมให้ความสนใจ พบว่าผู้มีอิทธิพลทางความคิดกลุ่มที่ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นเหล่านั้นโดยตรง ก็อาจมีบทบาทในการช่วยกระจายข้อมูลด้วย เช่นกรณีข่าวลือ “หญิงไก่” เสียชีวิตในเรือนจำ ข้อมูลจากการสืบค้นแสดงให้เห็นว่าการแพร่กระจายผ่านการส่งต่อข้อความโดยผู้มีอิทธิพลทางความคิดในกลุ่มแฟนคลับวัฒนธรรมเกาหลี ทำให้มีผู้ติดตามบุคคลดังกล่าวส่งต่อข่าวลือเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามสำหรับข่าวในประเด็นเรื่องต้องห้ามซึ่งมีความอ่อนไหวต่อการรับรู้ในสังคมสูง พบว่ามีผู้เริ่มนำเสนอประเด็นข่าวเพียงไม่กี่ราย และการส่งต่อข้อมูลของข่าวลือประเภทนี้มักเป็นการรีทวีตข้อความของแหล่งข่าว โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงข้อความหรือเพิ่มเติมเนื้อหาแต่อย่างใด

นอกจากนี้ แหล่งข่าวและผู้มีอิทธิพลทางความคิดออนไลน์ยังมีบทบาทในการสร้างและผลิตซ้ำกระแสความสนใจต่อประเด็นข่าวลือต่างๆ เช่น กรณีข่าวลือนายสรยุทธโดนยิงล้มที่บ้านพัก มีการทวีตข้อความข่าวด้วยการตั้งคำถามว่า “สรยุทธโดนยิงจริงหรือไม่” เป็นระยะๆ จำนวน 7 ข้อความ จากบัญชีผู้ใช้งานต่างๆ กัน ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2559 ตั้งแต่เวลา 17.32 น. จนถึงเวลา 18.02 น. หรือกรณีข่าวลือการรัฐประหาร ซึ่งสื่อมวลชนต่าง

ติดตามสถานการณ์และมีการนำเสนอและส่งต่อข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะชี้ให้เห็นนัยสำคัญของสถานการณ์ดังกล่าว เพื่อให้สังคมจับจ้องการเคลื่อนไหวของกองทัพต่อประเด็นข้อสงสัยนี้

วงจรชีวิตของข่าวลือ

ด้วยคุณสมบัติของสื่อดิจิทัล ทำให้ดูเหมือนว่าข่าวลือส่วนใหญ่จะยังคงสภาพอยู่ในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ตลอดเวลา และอาจมีผู้นำกลับมาเผยแพร่ให้ได้รับความสนใจในวงกว้างได้อีก งานศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า วงจรชีวิตของข่าวลือประกอบด้วยช่วงเวลาที่มีการไหลเวียนของข้อความในปริมาณที่มากขึ้นและลดลงตามลำดับเวลา (Kwon et al. 2013) ทั้งนี้ วงจรชีวิตของข่าวลือจะสั้นหรือยาวนานขึ้นอยู่กับกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ได้รับการนำเสนอผ่านข่าวลือนั้นๆ กล่าวคือ หากเป็นข้อมูลที่สามารถพิสูจน์ทราบได้ชัดเจน เช่น กรณีข่าวลือการเสียชีวิตของบุคคลสาธารณะ หรือข่าวลือเกี่ยวกับเว็บไซต์ลงประชามติปลอม ข่าวลือนั้นๆ มักมีวงจรชีวิตสั้น โดยมักสิ้นสุดภายในเวลาหนึ่งวันนับจากจุดเริ่มต้นของกระแสการไหลเวียนของข่าวลือ ในขณะที่ข่าวลือที่อ้างถึงข้อมูลที่มีความคลุมเครือภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ยากที่จะมีผู้ยืนยันอย่างเป็นทางการ เช่น กรณีข่าวลือในช่วงก่อนการรัฐประหาร หรือข่าวลือเกี่ยวกับคนในตระกูลวชิโรทัย จะเป็นข่าวลือที่มีวงจรชีวิตค่อนข้างยาวหรือเป็นข่าวลือที่คงสภาพ

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า แม้การพิสูจน์ข้อเท็จจริงและนำเสนอผ่าน “ข่าวแท้” จะสามารถลดอัตราการแพร่กระจายข่าวลือให้น้อยลงได้ แต่ยังไม่สามารถทำให้การส่งต่อข้อมูลข่าวลือดังกล่าวสิ้นสุดได้ในทันที เนื่องจากจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการแพร่กระจายของข้อมูลที่ต้องการนำเสนอเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริง นำไปสู่สถานการณ์ที่มีการแพร่กระจายของทั้งข่าวลือและข่าวแท้ไปพร้อมๆ กัน แต่ด้วยอัลกอริทึมของสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเน้นการเผยแพร่ที่อิงตามความนิยมของผู้รับสารเป็นหลัก จึงเป็นไปได้ที่ข้อความข่าวแท้จะเข้าถึงผู้ใช้งานได้ยากกว่าข้อความข่าวลือ ที่ได้รับความสนใจและได้รับการส่งต่อในวงกว้างในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการเผยแพร่ข้อเท็จจริงต่างๆ (Huang 2015)

กรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นกระบวนการดังกล่าว เช่น กรณีข่าวลือนายสนธิสันเลียด ในสมองแตก ที่แม้จะมีการเผยแพร่ข้อความข่าวแก้ตั้งแต่เวลา 9.25 น. ของวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2559 แต่ยังคงพบการรื้อทวิตข้อความข่าวลือจนถึงเวลา 11.02 น. ของวันเดียวกัน หรือ กรณีข่าวลือ “หญิงโก” เสียชีวิตในเรือนจำ เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ที่มีการนำเสนอข้อเท็จจริงในเวลา 14.22 น. แต่ยังคงพบการรื้อทวิตข้อความข่าวลืออยู่เมื่อเวลา 16.21 น. ของวันเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น จากการสืบค้นยังพบว่ากรณีทวิตข้อความข่าวลือนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่เกิดขึ้นในวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นเวลากว่าสองเดือนหลังจากช่วงเวลาที่มีการไหลเวียนของข้อมูลข่าวลือดังกล่าวในวงกว้างไปแล้ว เช่นเดียวกับกรณีข่าวลือนายสรยุทธโดนยิงถล่มที่บ้านพัก เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2559 ที่แม้บุคคลที่เป็นข่าวจะได้ออกมายืนยันความปลอดภัยด้วยตนเองภายในเวลาครึ่งชั่วโมงหลังจากเริ่มมีการแพร่กระจายของข่าวลือ แต่กลับพบว่ามีกรรทวิตข้อความข่าวลืออย่างต่อเนื่อง และยังคงพบการส่งต่อข้อความดังกล่าวจนถึงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2559 เวลา 22.20 น. หรือกว่าสามเดือนหลังจากช่วงที่ข่าวลือดังกล่าวได้รับความสนใจเป็นกระแสในสังคม และสุดท้าย กรณีข่าวลือเกี่ยวกับการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มีการทวิตในช่วงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2559 นั้น ก็มีการนำกลับมาทวิตอีกครั้งในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2559 เวลา 22.01 น. เมื่อมีการแพร่กระจายของข่าวลือเกี่ยวกับการสวรรคตของพระองค์อีกครั้งหนึ่ง

บทบาทของกลุ่มตัวอย่าง ต่อการไหลเวียนของข่าวลือบนสื่อสังคมออนไลน์

จากการติดตามบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ของกลุ่มตัวอย่าง โดยเฉพาะกลุ่มนักข่าว นักการเมือง และกลุ่มการเมือง และผู้มีอิทธิพลทางความคิดในสื่อสังคมออนไลน์ พบว่าบุคคลและองค์กรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทเชื่อมโยงกับการไหลเวียนของข่าวลือ โดยเฉพาะภายใต้ความไม่แน่นอนของสถานการณ์ทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากบทบาทของกลุ่มเหล่านี้ในกรณีข่าวลือเกี่ยวกับการรัฐประหารโดยกองทัพ ในช่วงก่อนเกิดการรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 อันเป็นผลจากความคลุมเครือในทิศทางการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมือง

การปกครอง ซึ่งแม้ว่าจะเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของบุคคลทั่วไปแต่ก็มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้เกิดการแพร่กระจายของข่าวลือในวงกว้าง

นักข่าวกับความเป็นบุคคล “วงใน”

ด้วยสถานะสื่อมวลชนที่มีภาพลักษณ์เป็นวิชาชีพที่มีความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร บัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ของนักข่าวจึงเป็นตัวแทนของการเป็นบุคคล “วงใน” ที่มีโอกาสรับรู้ข่าวลือก่อนคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ขณะเดียวกัน ด้วยกระบวนการทำงานของสำนักข่าวที่มีกองบรรณาธิการและทีมงานตรวจสอบที่มาของข่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้นักข่าวซึ่งเป็นบุคลากรองค์กรข่าวเป็นกลไกสำคัญในการยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสาร (Ahern and Sosyura 2015) และมีบทบาทเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างแหล่งข่าวกับการแพร่กระจายของข่าวลือ นักข่าวมักพยายามแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้เข้าถึงแหล่งข่าวของทั้งข่าวลือและข่าวยืนยัน/ข่าวแก้ก่อนผู้อื่น เนื่องจากกระบวนการเผยแพร่และตรวจสอบข่าวลือมีส่วนช่วยเสริมสร้างสถานะความเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารของนักข่าว และด้วยเหตุนี้ จึงส่งผลต่อการไหลเวียนของข่าวลือผ่านช่องทางทวิตเตอร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบข้อมูลข่าวสารและการรับรู้ของผู้รับสารคนไทย

ในกรณีของข่าวลือเกี่ยวกับรัฐประหารในช่วงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเกิดความสับสนเนื่องจากข้อมูลที่ได้รับการเปิดเผยมีลักษณะขัดแย้งกับความเป็นไปได้ของสถานการณ์ เช่น แหล่งข่าวฝ่ายกองทัพยังคงพยายามปฏิเสธว่าจะไม่มีการทำรัฐประหาร จะเห็นว่านักข่าวบางคนพยายามทำหน้าที่สื่อมวลชนด้วยการหาข้อมูลจากแหล่งข่าว “วงใน” มาเสนอให้ผู้คนในสังคมได้รับรู้ เช่น คุณวาสนา นาน่วม ที่ได้ทวิตข้อความผ่านบัญชีผู้ใช้งานของตนเอง เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ระบุว่า “ประยุทธ์ฝากบอกผ่านวาสนา นาน่วม รัฐประหารไปก็ไม่ว่า” จากการสืบค้นข้อความข่าวลือเกี่ยวกับการรัฐประหารก่อนวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 พบว่ายังมีรูปแบบที่สะท้อนถึงเสรีภาพและบทบาทของสื่อมวลชนในการพยายามเข้าถึงและนำเสนอข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเด็นข่าวลือ เช่น มีการตรวจสอบและตอบโต้กันไปมา ระหว่างสื่อมวลชนกับแหล่งข่าวหรือบุคคลที่ตกเป็นประเด็นของข่าวลือ ก่อนที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจะถูกควบคุมอย่างเข้มงวดในระยะเวลาหลังจากการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

กลุ่มการเมือง: การผลิตซ้ำความเชื่อและผลประโยชน์

งานศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับข่าวลือในประเด็นเชิงการเมืองได้ชี้ให้เห็นว่าข่าวลือมีบทบาทเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับกลุ่มคนที่รู้สึกถึงความไม่มั่นคงทางการเมือง (Pruskus 2009) นอกจากนี้ ข่าวลือที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม และระบบคุณค่าของบุคคลและกลุ่มทางสังคมหนึ่งๆ มักจะสามารถแพร่กระจายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากกรณีศึกษาพบว่าบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มการเมืองต่างๆ มีแนวโน้มที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวลือการรัฐประหาร โดยอิงกับประสบการณ์ส่วนบุคคลและความเชื่อมั่นในบุคคลที่เป็นผู้นำเสนอข้อมูล และมีบทบาทในการส่งต่อข้อความข่าวลือเป็นระลอกโดยเฉพาะภายในแวดวงของตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มที่จะคล้อยตามในประเด็นดังกล่าวอยู่แล้ว ก็เป็นกลุ่มที่อาจได้ประโยชน์จากการแพร่กระจายของข้อมูลดังกล่าว เช่น มีเจตนาเผยแพร่ข่าวลือที่ให้ข้อมูลในแง่ลบเกี่ยวกับบุคคลที่อยู่ในข่ายการเมืองฝั่งตรงข้ามกับตน

อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังการรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งรัฐบาลทหารได้เข้าควบคุมการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารบนโลกออนไลน์อย่างเข้มงวด ข้อมูลจากการสืบค้นพบว่า ไม่มีบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ ทั้งบัญชีทางการของพรรคการเมือง กลุ่มการเมือง ตลอดจนบัญชีส่วนบุคคลของนักการเมือง เข้าร่วมนำเสนอหรือแพร่กระจายข้อมูลในประเด็นดังกล่าวแต่อย่างใด

ผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์: ความน่าเชื่อถือของบุคคลสาธารณะ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ เช่น นักวิชาการ บุคคลสาธารณะ เป็นหนึ่งในกลุ่มบัญชีผู้ใช้งานทวิตเตอร์ที่ยังคงมีการนำเสนอข้อมูลและปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องทางทวิตเตอร์ ในช่วงหลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีพื้นฐานมาจากการเป็นกลุ่มที่มีความสนใจและพยายามแสดงบทบาทหลักๆ อยู่สองประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงของประเด็นข่าวลือ และบทบาทในฐานะผู้นำเสนอและเผยแพร่ข่าวเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงหรือแก้ไขข้อมูลที่คลาดเคลื่อนของข่าวลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทประการหลังอันเป็นผลมาจากสถานะความเป็นบุคคลสาธารณะหรือเป็นผู้มีอิทธิพล

ต่อความคิดทางการเมืองของผู้รับสาร ซึ่งในขณะเดียวกันทำให้จำเป็นต้องรักษาภาพลักษณ์ความเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ ความถูกต้องของเนื้อหาที่น่าเสนอหรือส่งต่อข้อมูลจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาความน่าเชื่อถือของตน นอกจากนี้ ยังพบว่าความน่าเชื่อถือเชื่อมโยงกับความรวดเร็วในการเผยแพร่ข้อมูล ซึ่งมีส่วนช่วยยืนยันความเป็น “วงใน” และรักษาชื่อเสียงตลอดจนความนิยมที่ได้รับจากผู้ติดตามของตนในโลกออนไลน์อีกด้วย

สรุป

จากการศึกษาข่าวลือที่มีการไหลเวียนผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์อย่างทวีตเตอร์ ในช่วงเวลานับจากรัฐประหาร พ.ศ. 2557 จนถึง พ.ศ. 2559 พบว่าข่าวลือเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนถึงบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม-การเมืองในประเทศไทย ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก ทั้งนี้ ข่าวลือที่เป็นกรณีศึกษามีลักษณะร่วมกันในแง่ความเป็นประเด็นสาธารณะซึ่งขาดการนำเสนอข้อเท็จจริงอย่างชัดเจน และมีความคล้ายคลึงกันเชิงแบบแผนการไหลเวียนของข่าวลือ ตั้งแต่รูปแบบของภาษาที่ใช้และกระบวนการแพร่กระจายของข่าวลือ ในบริบทที่มีการปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร ทำให้สำนักข่าวกระแสหลักมีข้อจำกัด ไม่สามารถนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบสนองความสนใจของผู้คนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันทั่วถึง ข่าวลือบนทวีตเตอร์ส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาจากบัญชีผู้ใช้งานของบุคคลทั่วไป โดยข้อมูลจากการสืบค้นแสดงให้เห็นว่าข้อความข่าวลือเหล่านี้มักจะแพร่กระจายอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง เมื่อได้รับการอ้างถึงหรือส่งต่อโดยบัญชีผู้ใช้งานที่เป็นบุคคลสาธารณะหรือผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์

ในแง่วงจรชีวิตของข่าวลือบนสื่อสังคมออนไลน์ พบว่าข่าวลือบนทวีตเตอร์จะเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจ เป็นประเด็นถกเถียง และส่งต่อในวงกว้าง ในระยะเวลาที่จำกัด เช่นเดียวกับข่าวออนไลน์ประเภทอื่นๆ ข้อมูลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าวงจรชีวิตของข่าวลือขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการตรวจสอบและการนำเสนอข้อมูลเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงหรือแก้ไขข้อมูลเท็จที่ได้รับการเผยแพร่ผ่านข่าวลือ โดยสามารถแยกเป็นสองลักษณะหลักๆ ได้แก่ กรณีข่าวลือที่เป็นเท็จ โดยเฉพาะข่าวลือเกี่ยวกับบุคคลหรือประเด็นนโยบายสาธารณะ มักมี

การยืนยันหรือแก้ข่าวที่ค่อนข้างเร็วกว่าข่าวลือประเภทอื่นๆ ส่วนกรณีของข่าวลือในประเด็นต้องห้ามของสังคมไทย ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่คลุมเครือและไม่มีผู้ที่สามารถยืนยันข้อเท็จจริงอย่างเป็นทางการได้ จะเป็นข่าวลือที่มีวงจรชีวิตค่อนข้างยาว

อย่างไรก็ดี เนื่องจากข้อมูลบนสื่อออนไลน์มีแนวโน้มที่จะยังคงอยู่เป็นระยะเวลานาน กระแสการไหลเวียนของข่าวลือจึงมีแนวโน้มจะดำรงอยู่เป็นคู่ขนานกับการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อแก้ไขข้อมูลที่เบี่ยงเบนในข่าวลือ และส่งผลให้ข่าวลือเหล่านี้สามารถกลับมาเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจในวงกว้างได้อีกครั้ง จึงเป็นเรื่องยากที่จะควบคุมหรือหยุดยั้งข่าวลือได้ทั้งหมดหรือทันทั่วถึง ดังเช่นในกระบวนการของสื่อสารมวลชนกระแสหลัก

เมื่อพิจารณาบทบาทของกลุ่มต่างๆ ที่มีบทบาทในการไหลเวียนของข่าวลือ โดยเฉพาะกรณีตัวอย่างของข่าวลือในช่วงก่อนการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งได้รับความสนใจอันเนื่องมาจากความคลุมเครือของสถานการณ์ในขณะนั้น จะเห็นว่าสถานะความเป็นบุคลากรในองค์กรสื่อ ทำให้นักข่าวมีแนวโน้มที่จะแสดงออกถึงความเป็น “คนวงใน” ด้วยความรวดเร็วในการนำเสนอและตรวจสอบข้อมูล ในขณะที่ผู้ใช้งานทวิตเตอร์ที่เป็นนักการเมืองและกลุ่มการเมือง มีแนวโน้มจะผลิตซ้ำทัศนคติของตนเองหรือผู้ที่ตนเชื่อมั่น โดยอิงกับผลประโยชน์ของกลุ่ม ส่วนกลุ่มผู้มีอิทธิพลทางความคิดในโลกออนไลน์ มีแนวโน้มจะรักษาความน่าเชื่อถือผ่านการแสดงบทบาทเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารเพื่อแก้ไขข้อมูลที่เบี่ยงเบนของข่าวลือ

บนพื้นฐานดังกล่าว จึงพบว่าในขณะที่ผู้ใช้งานทวิตเตอร์ที่เป็นนักการเมืองและกลุ่มการเมืองหยุดเคลื่อนไหวเมื่อมีการควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารภายใต้สถานการณ์รัฐประหาร กลุ่มนักข่าวและผู้มีอิทธิพลทางความคิดบางส่วนยังคงพยายามติดตาม นำเสนอ และเผยแพร่ข่าวสารเพื่อสะท้อนความชัดเจนเกี่ยวกับสถานการณ์ในขณะนั้น จะเห็นว่าการรักษาสมดุลของบทบาทในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของกลุ่มต่างๆ จะมีส่วนในการนำเสนอทางเลือกให้กับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในสังคม นอกเหนือไปจากข่าวลือที่แพร่กระจายในวงกว้างและไหลเวียนเป็นระยะเวลานานผ่านการทำงานของสื่อสังคมออนไลน์

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- ชวรัตน์ เขิดชัย. 2527. *การสื่อสารและสาธารณมติ*. กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจิตร สาคโมได้ และ พีรพล เวทีกุล. 2560. “ข่าวลือท่ามกลางวิกฤตการณ์การเมืองในสื่อใหม่: กรณีศึกษาทวิตเตอร์ในวิกฤตการณ์การเมืองปี 2557.” (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. เอกสารอยู่ระหว่างจัดทำ.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Ahern, Kenneth R. and Denis Sosyura. 2015. “Rumor Has It: Sensationalism in financial media.” *The Review of Financial Studies* 28(7): 2050-2093.
- boyd, danah and Kate Crawford. 2012. “Critical Questions for Big Data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon.” *Information, Communication & Society* 15(5): 662-679.
- Berinsky, Adam J. 2017. “Rumors and Health Care Reform: Experiments in political misinformation.” *British Journal of Political Science* 47(2): 241-262.
- Burrows, Roger and Mike Savage. 2014. “After the Crisis? Big data and the methodological challenges of empirical sociology.” *Big Data & Society* 1(1): 1-6.
- DiFonzo, Nicholas, Prashant Bordia, and Ralph L. Rosnow. 1994. “Reining in Rumors.” *Organizational Dynamics* 23: 47-62.
- Hovland, Carl I., Irving L. Janis, and Harold H. Kelley. 1953. *Communication and Persuasion: Psychological studies of opinion change*. New Haven: Yale University Press.
- Huang, Haifeng. 2015. “A War of (Mis)Information: The political effects of rumor and rebuttals in an authoritarian country.” *British Journal of Political Science* 47(2): 283-311.

- Pruskus, Valdas. 2009. "Purpose and Vitality of Rumours: Political aspects." *Coactivity: Philosophy, Communication* 17(1): 29-40.
- Wathen, C. Nadine and Jacquelyn Burkell. 2001. "Believe It or Not: Factors influencing credibility on the web." *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 53(2): 134-144.

เอกสารออนไลน์

- สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. 2560. "รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2560." กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน). สืบค้นวันที่ 5 ตุลาคม 2560. <https://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2017.html>.
- Kwon, Sejeong, Meeyoung Cha, Kyomin Jung, Wei Chen, and Cajun Wang. 2013. "Prominent Features of Rumor Propagation in Online Social Media." In *IEEE 13th International Conference on Data Mining*, edited by Hui Xiong, George Karypis, Bhavani Thuraisingham, Diane Cook, and Xindong Wu, 1103-1108. Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society. Accessed October 5, 2017. doi:10.1109/ICDM.2013.61.
- Zubiaga, Arkaitz, Maria Liakata, Rob Procter, Geraldine Wong Sak Hoi, and Peter Tolmie. 2016. "Analysing How People Orient to and Spread Rumours in Social Media by Looking at Conversational Threads." *PLoS ONE* 11(3): e0150989. Accessed October 5, 2017. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0150989>.